

Dr. Kiss Lajos: Magyar írók a térképről. Kiadja a Magyar Térképbarátok Társulata, Budapest 1999, 128 lap.

Kiss Lajos, a nemrég elhunyt igen sokoldalú nyelvtudós – aki A földrajzi nevek etimológiai szótára című kétkötetes munkájával a nem közvetlenül szakmabeliek körében is ismertté tette nevét – 1999-ben egy különös tárgyú könyvet jelentetett meg, Magyar írók a térképről címen. 235 írónak a térképpel kapcsolatos megnyilatkozásaiból adott közre idézeteket, közelebbről Szepsi Csombor Márton XVII. század eleji útleírótól, Zrínyi Miklóstól és Apáczai Csere Jánostól kezdve Bod Péteren, Kazinczyn és Széchenyi Istvánon át egészen Cs. Szabó Lászlóig és Bertha Bulcsúig. (Csak zárójelben jegyzem meg: magam is gyakran elnézegetem Magyarországot, Finnországot, Európát, illetve egy-egy tájegység vagy éppen falu térképét.)

'A Föld felszínét vagy annak egy részét kisebbítve, síkban ábrázoló rajz, nyomat' jelentésű *térkép* szavunk a nyelvújítás alkotása a XIX. század harmincas éveiben. Azelőtt ezt az eszközt így hívták: tábla, mappa, abrosz, atlasz, kártya, plán és plánium, földabrosz, földkép.

Lássuk, miért kedveli sok író a térképet egyáltalán, milyen gondolatokat, érzelmeket ébresztett bennük ez a sajátos eszköz. „Élek, halok a jó térképekért” – vallja Karinthy Ferenc, majd így folytatja: „Már csinos gyűjteményem van: nem a régiségek érdekelnek, inkább a jelen, azok az országok, amelyekben jártam vagy járni szeretnék... Otthon esténként nagy utazásokat teszek a papíroson, gyalogosan szelem át Ausztrália járatlan őserdeit... nekem a térkép a tökéletes realizmus. Minden rajta van, ami lényeges. Feltétele a legteljesebb pontosság, szabatoság, félreérthetetlennek és félremagyarázhatatlannak kell lennie...” (95–6; e számok a Kiss Lajos könyvében található lelőhelyet jelzik). Szabó Zoltán három szóval jelöli meg a térkép fő sajátosságait: „...azok közé tartozom, akik szívesen nézegetik a térképeket: e színes és valóságos ábrázolásokat, melyeken oly vonzóan keveredik valóság, álom és kaland” (79). Hamvas Béla már rámutat a térkép árnyoldalára is: „A térkép minden természeti mozzanatot ábrázolni tud, de a géniust nem” (58). Radnóti még tovább megy „Nem tudhatom...” című emlékezetes versében.

Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj,
s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály;
annak mit rejt e térkép? gyárat s vad laktanyát,
de nékem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát... (71).

Veres Péternek pedig azt juttatja eszébe, hogy számára mint szegény embernek csak térkép marad a világ:

Nekem csak térkép a nagyvilág,
talán sohase látom Párizst, Rómát,
sohase látom Amerikát... (58–9).

Sokaknak ismeretlen világot, képzeletbeli utazást idéz fel a térkép. Juhász Gyula például ezt írja egyik versében (40):

Szerettél ugy-e a távolba nézni
És várni némán, mélán egy hajót,
Mappák fölé hajolva földidézni,
Ez Korzika, ez Párizs, Elba volt?

Kosztolányi meg így nyilatkozik (44–5):

Mély éjeken hányszor nézlek, te Térkép,
hogy sistereg fehérén künn a hó.
Így rohanok egy pirinyó vasúton,
s ringat tovább egy pirinyó hajó...

Mécs Lászlónak a térkép a hazát idézi (56):

Ez Magyarország. Volt. Ez Tündérország.
A térkép arca rád néz kedvesen.
Mikor belépsz, barátom, vess keresztet
könnyek szenteltvizével nedvesen.

Juhász Gyulának meg a számára kedves tájat (40):

Egy régi térkép fölé hajolok ma:
Ez Ádria, ez a Kárpátok orma.

Ez a Tisza, a magyarok folyója,
Ez itt a délibábos régi róna...

Bertha Bulcsúnak viszont a Balaton-felvidéki falvak szép nevét juttatja az eszébe (109–10): „...a térképet böngészgetve estéről estére ízlelgettem a falvak szép nevét. Hegymagas, Nemesgulács, Salföld, Köveskál, Vonyarcvashegy, Gyenesdiás, Vindornyalak, Rezi, Vállus.”

Természetesen az úgynevezett szaktérképek az illető szakmák képviselőit indították dicsérő szavakra. Rapaics Raymund, a kiváló botanikus ezt jegyzi meg *A magyar gyümölcs* című munkájában: „Pax Ferdinand térképen is feltünteti a dió erdélyi természetes elterjedésének északi határát; a határvonal az Olt áttörésétől és a Fehér-körös felső völgyén át Nagyvárad felé húzódik” (45).

Íme egy rövid ízelítő Kiss Lajos munkájából. Szeressük mi is a térképeket.
(Elhangzott a Kossuth rádió Édes anyanyelvünk adásában, 2004. szept. 26-án.)

Szathmári István